

К. Р. Забродська

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Науковий керівник: канд. філол. наук, доцент О. Ю. Андрушенко

ІНФОРМАЦІЙНО-СТРУКТУРНЕ НАВАНТАЖЕННЯ ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКОГО ПРОСТОГО РЕЧЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню простого речення у давньоанглійській мові на матеріалі «Англосаксонської хроніки», зокрема перших двох рукописів – «Хроніки Паркера» та «Першої Абінгдонської хроніки». Особлива увага звертається на вплив інформаційно-структурного навантаження речення на порядок слів у ньому.

Ключові слова: дискурс, суб'єкт, предикат, інформаційна структура речення, порядок слів, фокус, топік, силова фраза, фінітна фраза.

Постановка проблеми. Особливості побудови простого речення на ранніх етапах розвитку мов та взаємозв'язок різних його компонентів перебувають у фокусі уваги різних лінгвістичних шкіл. Інтерес обумовлений як стрімким розвитком сучасної англійської мови, так і запитами наукових розвідок, основним завданням яких є аналіз основних причин мовних змін. Саме тому, дослідження інформаційно-структурного навантаження речення не лише у синхронічному, а й у діяхронічному аспектах є необхідним для вивчення його структурних особливостей у сучасній англійській мові, а також для проведення порівняльного аналізу типових змін в історичній площині.

Недостатня розробленість проблеми на сучасному етапі досліджень пояснюється складністю аналізу писемних пам'яток епохи, багато з яких було втрачено, необхідністю проводити порівняльний аналіз на різних етапах розвитку мов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явище інформаційної структури речення ґрунтовно досліджено такими зарубіжними лінгвістами як Дж. Корбет, К. Гоф, В.М. Бін, Дж. Алгео, Е.Ф. Прінс [1; 2; 4; 7] та ін. Значний внесок у дослідження ІС належить представникам формального напрямку

генеративної парадигми Н. Хомському [3] і Л. Ріцці [8], які зробили перший крок у дослідженні таких конститuentів речення як фокус-пресупозиція, топик та фокус речення.

Не зважаючи на досить велику кількість наукових розвідок, досі не було здійснено спроби системного опису та аналізу інформаційно-структурного навантаження простого речення у давньоанглійських пам'ятках.

Мета нашого дослідження – комплексний аналіз простого речення в давньоанглійській мові з огляду на його інформаційно-структурне навантаження. Досягненню мети сприяє здійснення аналізу «Паркерівської хроніки» та «Першої Абінгдонської хроніки» як найвизначніших письмових пам'яток англomовної літератури VII– XII ст.

Виклад основного матеріалу. Мова – надзвичайно складний лінгвістичний феномен, що не лише виступає найвагомішим компонентом комунікації, але й дзеркально відображає світогляд народу, його звичаї, традиції та уявлення.

Надзвичайно великий внесок у дослідження мови зробив відомий американський лінгвіст Н. Хомський. Революційною є його Мінімалістична програма, що поклала початок розвитку нового методу лінгвістичного аналізу – генеративної граматики. Згідно останньої, в основі побудови речення лежить синтаксис. Таким чином, перш ніж мовець озвучує власне висловлювання, він подумки моделює його складний зміст, корелює його із граматичними правилами та підбирає відповідну синтаксичну структуру.

У центрі нашої уваги перебуває давньоанглійська мова, що довгий час була предметом дискусії багатьох дослідників щодо вирішення питання стосовно впорядкованості членів її речення.

У контексті сучасної парадигми досліджень ми можемо впевнено охарактеризувати давньоанглійську мову як таку, що належить до V2 типу [2], просте речення якої, головним чином, побудоване за схемою: суб'єкт + предикат + об'єкт (SVO), напр.:

(1) Ælle gefeahrt wiþ Walas neah Mearcraedesburnan stæðe.

Aelle fought the Welsh on the bank near Merecredesburna.

Вважаємо за доцільне охарактеризувати конституенти речення у традиційному аспекті та у термінах генеративної граматики (1):

- Aelle – простий суб'єкт, виражений іменником власної назви NP;
- gefeahrt – простий предикат, виражений дієсловом сильної відміни «gefeohtan» у Preterite Tense, Indicative Mood – VP [PP[PP]];
- wip Walas – непряний об'єкт, виражений іменником власної назви «Walas» з прийменником «wip» у значенні against PP [P[NP]];
- neah Mearcraedesburnan stæde – обставина місця PP [P[NP]].

Разом із тим, детальний аналіз літературних пам'яток показав, що трапляються випадки синтаксичних варіацій, під час яких члени речення змінюють своє постійне місце, напр.:

(2) **Claudius oþer Romana cyninga** Bretene lond **gesohte**.

(3) Her **cuomon twegen aldormen** on Bretene.

(4) On hiera dagum **Hengest 7 Horsa** from Wyrðgeorne **geleapade**.

Вищенаведені приклади вказують на те, що місце суб'єкта та предиката є нетиповими для синтаксичної структури давньоанглійської мови, що здавна дотримується моделі V2.

Сучасна теорія інформаційної структури вказує на зв'язок порядку слів речення із його інформаційним пакуванням. Ми виявили, що зміни у класичному порядку слів простого речення давньоанглійської мови зумовлюються трансформацією до іншої інформаційно-структурної моделі, яка в свою чергу диктує розташування конститuentів висловлювання.

З метою підтвердження достовірності наших даних із «Англосаксонської хроніки» ми відібрали 742 речення із різним типом порядку слів, зокрема 330 з «Паркерівської хроніки» та 412 з «Першої Абінгдонської хроніки». Наступним кроком був розподіл речень на категорії відповідно до розташування членів речення (S – суб'єкт; V – предикат; X – може виражатися об'єктом, прислівником, прислівниковим зворотом, займенниковим висловом, обставиною чи часткою).

В основу нашого дослідження ми взяли розташування членів речення відповідно до місця суб'єкта, що займав одне з ключових місць в аналізі дискурсу. Таким чином, в центрі нашої уваги перебували наступні моделі порядку слів:

- превербальні суб'єкти: SV; SXV; XSV; JSXV;
- поствербальні суб'єкти: VSX; VXS; XVS; XVXS;
- нульові суб'єкти (суб'єкт випущений із речення): XV; VX.

Кількісний та відсотковий розподіл речень з різним типом порядку слів представлений у Табл.1 і Табл.2.

Табл.1. Розподіл речень з різним типом порядку слів у «Manuscript A: The Parker Chronicle» та у «Manuscript B: Cotton Tiberius A.vi»

WO	«Manuscript A: The Parker Chronicle»		«Manuscript B: Cotton Tiberius A.vi»	
	Кількість	%	Кількість	%
Превербальні суб'єкти	192	58.12	266	64.58
SV	81	24.5	98	23.77
SXV	20	6.06	13	3.15
XSV	85	25.75	149	36.16
JSXV	6	1.81	6	1.46
Поствербальні суб'єкти	133	40.28	145	35.18
VSX	15	4.54	8	1.94
VXS	3	0.90	0	0
XVS	113	34.24	136	33
XVXS	2	0.60	1	0.24
Нульові суб'єкти	5	1.6	1	0.24
XV	3	0.90	0	0
VX	2	0.60	1	0.24
Загальна к-ть	330	100	412	100

Табл.2. Відсоткове співвідношення речень з різним типом порядку слів у «Manuscript A: The Parker Chronicle» та у «Manuscript B: Cotton Tiberius A.vi»

WO	Manuscript A+ Manuscript B	
	Кількість	%
Превербальні суб'єкти	458	61,74
SV	179	24,4
SXV	33	4,45
XSV	234	31,54
XSXV	10	1,35
Поствербальні суб'єкти	278	37,46
VSX	23	3,1
VXS	3	0,40
XVS	249	33,56
XVXS	3	0,40
Нульові суб'єкти	6	0,80
XV	3	0,40
VX	3	0,40
Загальна кількість	742	100

Проведене дослідження доводить, що домінантним порядком слів давньоанглійській мові незмінно залишається порядок, при якому суб'єкт займає ініціальну позицію в реченні – превербальні суб'єкти – 61,74 %.

Необхідно також звернути увагу не те, що випадків опускання суб'єкта із речення також незначна кількість (0,80%). Як правило, до цієї групи належать підрядні частини складного речення, наприклад:

(5) Her Cantware gebingodan wiþ Ine,

(6) 7 him gesaldon .xxx.m. forþon

Так, із речення (5) ми дізнаємося, що того року (мова йде про A.D. 694) жителі Кента зустріли Інна, а із (6) – про те, що вони дали йому 30 000 фунтів у знак їхньої дружби. З іншого боку, постає логічне питання, чому все ж таки

трапляються випадки, коли суб'єкт переміщується в нетипове для нього середовище, міняючись місцями з предикатом.

Порядок розташування елементів у реченні пов'язаний із інформаційною структурою (ІС). Не зважаючи на те, що ІС є досить новою галуззю лінгвістики, все ж існує багато теорій з її вивчення. Чільне місце в поданому контексті займає генеративна ознакова модель Rizzi. Згідно з останньою, компоненти інформаційної структури речення можна представити за допомогою формули [ForceP [TopP [FocP [FinP [TP...]]]]], де ForceP – силова фраза, котра прив'язує окреме речення до контексту, FocP – нова, найважливіша інформація; TopP – «фон» до фокусу; FinP – фінітна фраза (спосіб, стан, час тощо).

Таким чином, за допомогою методики Л.Ріцці можна проаналізувати як головні, так і другорядні конституанти речення та охарактеризувати інформаційно-структурне навантаження всього речення. Однак, генеративна ознакова модель Л.Ріцці не бере до уваги контекст. Саме тому, практично неможливим є прослідкувати ІС пересування у дискурсі.

У поданому аспекті варто звернутися до результатів досліджень, проведених Е. Прінс, з вивчення інформаційного пакування, котра чітко структурувала інформацію в дискурсі за критерієм новизни: відома/нова для дискурсу та відома/нова для слухача.

Вищенаведені підходи дозволяють розглянути будь-яке речення у контексті новизни, однак під різним кутом. Очевидним залишається факт, що ІС та синтаксис нерозривно пов'язані між собою. Проаналізуємо речення з різними порядками слів на основі об'єднаної методики Л.Ріцці та Е. Прінс, визначивши при цьому їх інформаційно-структурні характеристики.

Прямий порядок слів представлений у реченні (7):

(7) Her Romane gesomnodon al þa goldhord on Bretene

Графічна інтерпретація моделі речення з SVX порядком виглядає наступним чином:

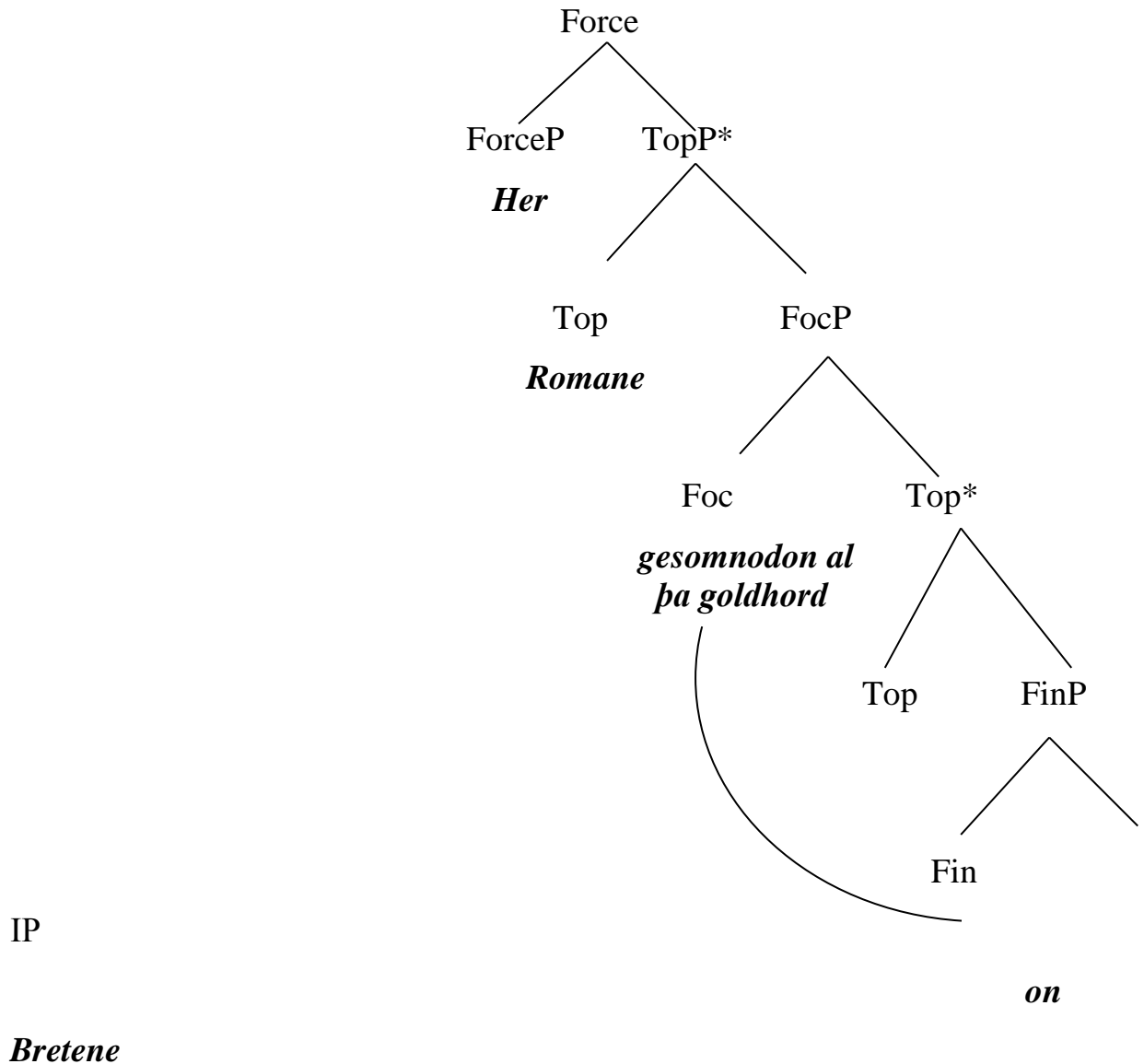

Рис.1 Графічна інтерпретація моделі SVX речення

В реченні (7) має місце винесення старої інформації для дискурсу, зокрема суб'єкта *Romane*, в ініціальну позицію. Дане явище отримало назву Topic First Principle.

Не менш цікавим з лінгвістичної точки зору є речення (8) з порядком SXV:

(8) He him hæfde geseald aðas 7 gislas.

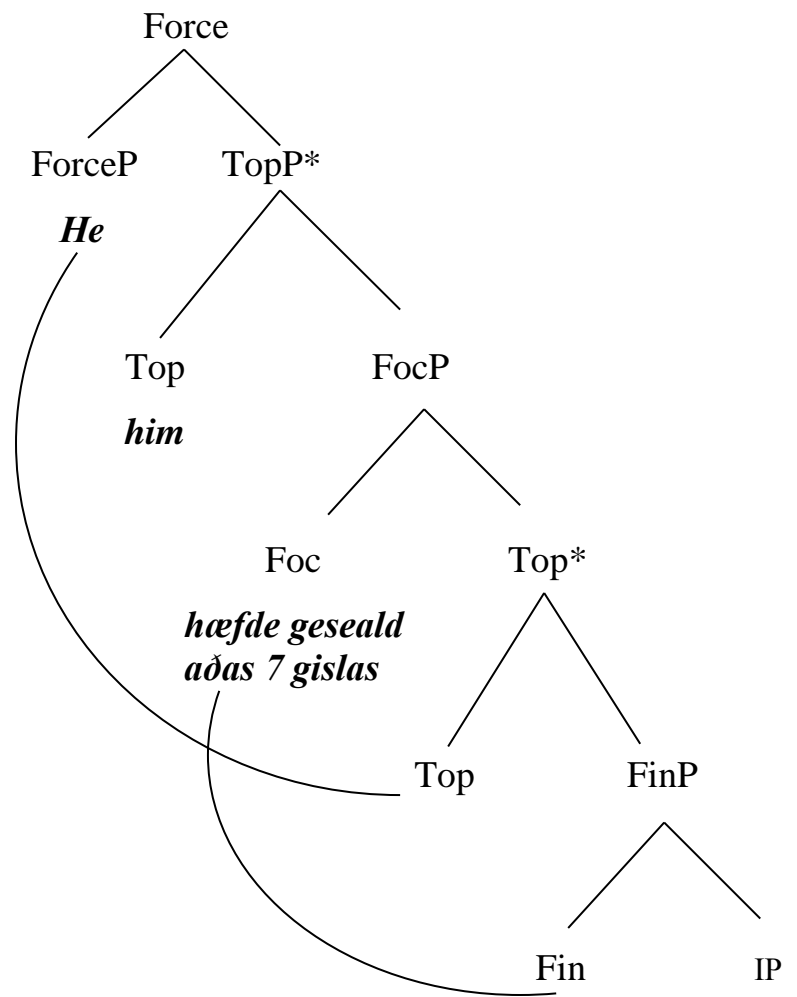

Рис.3 Графічна інтерпретація моделі SXV речення

В реченні можна прослідкувати два пересуви: перший пов'язаний із переміщенням суб'єкта від топіка до силової фрази, а другий – з переміщенням предиката з фінітної фрази до фокуса. Суб'єкт є інформацією старою для дискурсу, та такою, про яку йшла вже мова в попередньому реченні. Таким чином, знову ж виноситься стара інформація на початок речення. Далі автор наголошує на тому, що зробив головний герой – «*hæfde geseald aðas 7 gislas*», що є абсолютно новою інформацією та створює фокус речення.

Висновки. Проведене дослідження підтверджує, що від інформаційного навантаження простого речення залежать позиційні варіації його конститuentів. Дані аналізу «Хроніки Паркера» («Manuscript A: The Parker

Chronicle») та «Першої Абінгдонської хроніки» («Manuscript B: Cotton Tiberius A.vi») дозволяють зробити висновки:

- Давньоанглійська мова відноситься до мови з чіткою синтаксичною структурою, де кожен член речення має закріплене за собою місце.
- Домінантним порядком слів простого речення є SVX – 61,74 %.
- Інформаційне пакування речення відповідає моделі «стара інформація → нова інформація».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Algeo John. The Origins and Development of the English Language / John Algeo. – Wadsworth Publishing, 2009. – 368 p.
2. Bean M. The Development of Word Order Patterns in Old English / M. Bean. – Beckenham: Croom Helm Ltd, 1983. – 150 p.
3. Chomsky N. The Minimalist Program / N. Chomsky. – Cambridge, Mass.: MIT Press, 1995. – 420 p.
4. Hough C., Corbett J. Beginning Old English / Carole Hough, John Corbett. – Palgrave Macmillan: Basingstoke, 2013. – 264 p.
5. Manuscript A: The Parker Chronicle [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://asc.jebbo.co.uk/a/a-L.html>
6. Manuscript B: Cotton Tiberius A.vi [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://asc.jebbo.co.uk/b/b-L.html>
7. Prince E. F. The ZPG Letter : Subjects, Definiteness, and Information Status / E. F. Prince // Discourse Description. Diverse Linguistic Analyses of a Fund Raising Text / [S. Thomson, W. Mann (eds.)]. – Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins, 1992. – P. 295–325.
8. Rizzi, L. The Fine Structure of the Left Periphery // Elements of Grammar. – Dordrecht: Kluwer, 1997. – P. 281–337.